

SIFAT SO'Z TURKUMINI O'QITISH METODI

Nafisa Kuvatova

SamDChTI akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: maqolada ona tili darslarida beriladigan bilim, malaka, ko'nikmalar, ona tili darslarining maqsad va vazifalari, ot so'z turkumining akademik litseylarda o'qitish va olgan bilimlarni mustahkamlash usul va metodlari haqida fikr yuritiladi

Kalit so'zlar: so'z turkumlari, morfologiya, sifat so'z turkumi, darjlanish, ijodiy-amaliy topshiriq, didaktik materiallar

Necha mingyillik tarixga ega boy tillardan biri bo'lgan ona tilimiz millatimiz uchun milliy o'zligimiz va bebaho qadriyatimizdir. Ona tilimizning davlatimiz va jamiyatimiz hayotidagi ta'siri, va dovrug'ini yanada yuksaltirish zarur.

Akademik litseyda ona tili darslarining maqsadi o'quvchi yoshlarning o'g'zaki va yozma nutqiy savodxonligini oshirish, ona tilimizning sofligini saqlagan holda nutq shakllantirish ko'nikmalarini hosil qilishdir.

Shu narsa ma'lumki, ta'lim tizimidagi barcha fanlar, shu jumladan, ona tili darslarida ham didaktik materiallardan, ko'rgazmali vositalardan, turli xil qiziqarli o'yin va topshiriqlardan foydalanish yuqori natijalar beradi. Bu haqda bir qator mutaxassislar, xususan, K. Usmonova, A. Nisanbayeva, R. Ishmihamedov, kabi tilshunoslar o'zlarining tadqiqotlarida, shu mavzudagi monografiyalarida fikr yuritganlar.

O'quvchilar so'z turkumlari, ularni guruhlariga bo'lish, mustaqil va yordamchi so'z turkumlari va ularni farqlashni boshlang'ich sinflarda o'rganishib, turkumlar haqidagi tushunchalari shakllanib boradi. Yuqori sinflarda o'rganilayotgan tushunchalar uning mantiqiy davomidir.

Akademik litseyda morfologiya bo'limini o'qitishning ilmiy va amaliy asoslari bor. Ilmiy tomoni shuki, Sintaksis bo'limini o'rganishda morfologiyada o'rganilgan yordamchi so'z turkumlari, kelishik, egalik, shaxs-son shakllari so'z birikmasi va gapni shakllantirishda xizmat qiladi(1, 54) Amaliy tomoni esa nutqiy savodxonlikni oshiradi.

O'qituvchi o'quvchilarga so'z turkumlari haqida ma'lumot beradi. Mavzu bo'yicha o'rganilgan bilimlarni takrorlash uchun xattaxtaga turli turkumlarga mansub so'zlar yozadi.

Xattaxtadagi so'zlar

Xushbichim, serjilo, badhazm, xushhavo, badbo'y, tom, tosh, go'zal, kichik, saraton, bilimli, shunday, bu, o'n birlar, uch-to'rt, sakson, oq, o'qidi, yozdi, ishladi, shoshildi, salomlashdi.

1- Topshiriq: "Pinbord" metodi asosida yozgan so'zlarni qaysi so'z turkumiga mansubligiga ko'ra guruhlang

2- Topshiriq: So'zlarni ma'nolarini izohlang.

3- Topshiriq: So'z birikmalari hosil qiling.

Shu tariqa so'zlarni sharhlash va yozish orqali o'quvchilarda:

1)tafakkur doirasi kengayadi;

2) yozma savodxonligi oshadi;

- 3) fikr ifodalash ko'nikmasi rivojlanadi;
- 4) nutqda so'z qo'llash malakasi shakllanadi;
- 5) so'z turkumlari yuzasidan olingan bilimlari umumlashtiriladi.

Mustaqil so'z turkumlaridan biri sifat so'z turkumi hisoblanadi. Quyidagilarda sifatning so'rog'i, ma'no turlari, sifat darjalari, gapdagi vazifasi, otlashishi haqidagi bilimlar o'zlashtirilgan. Shu o'rganilgan ma'lumotlar qaytadan ta'limiy mashqlar orqali tiklatilib, belgi bildiruvchi so'z turkumi haqida kengroq tushuncha beriladi.

Dastur talabiga ko'ra, mazkur so'z turkumining lug'aviy ma'nosi, ma'no turlari(xil-xususiyat, ma'za-ta'm, hid, makon-zamon, rang-tus, hajm-o'lchov sifatleri) morfologik(yasalishi, otlashishi) va sintaktik(qaysi so'z turkumlari bilan birikishi, gapdagi vazifasi) xususiyatlari haqida bilim va ko'nikmalar amaliy ishlar orqali o'quvchilar ongiga singdiriladi. Bu mustaqil ishlarni bajarish orqali quyidagi xulosaga keladilar:

“Qanday?” “Qanaqa?” so'roqlariga javob bo'lib, predmetning xil-xususiyati, ma'za-ta'mi, hidi, makon-zamonga oid belgisi, rang-tusi, hajm-o'lchovini bildiruvchi so'zlar sifat turkumiga kiradi(2, 101)

Shundan so'ng “Asliy va nisbiy sifatlar” mavzusi o'rganiladi. O'quvchilar ikki turdagi bir-biridan farqli tomoni belgini ifodalash xususiyati (daraja shaklini qabul qilish yoki qabul qila olmaslik)ga bog'liq ekanligini tushunib yetadilar.

Sifatning ma'no turlari o'tilar ekan, sifatlarni ifodalagan ma'nosiga ko'ra guruhlashni o'rganadilar va amaliy mashqlar, ta'limiy o'yinlar yordamida mustahkamlaydi. Bu singari ijodiy-amaliy ishlar o'quvchilarning savodxonligini oshirish va lug'at boyligini kengaytirish uchun xizmat qiladi.

“ Sifatlarning yasalishi “ mavzusi orqali yasama sifatlar, sifatlarning affiksatsiya va kompozitsiya usullari orqali yasalishi, qo'shma sifatlar, ularning imlosi bilan tanishadilar. Ijodiy-amaliy topshiriqlardan foydalanish o'rganilayotgan ob'jektning puxta o'zlashtirilishini ta'minlaydi.

Sifat so'z turkumi haqidagi bilimlarni mustahkamlash, ularni uslubiyat bilan bog'lab rivojlantirish uchun har xil mavzudagi matnlardan foydalansa bo'ladi.

Matn asosida quyidagi topshiriqlarni bajarish mumkin

1-Topshiriq: sifatlarni topib, ma'nosiga ko'ra ajrating

2-Topshiriq: sifatlarni darajasini toping

3-Topshiriq: yasama sifatlarni toping. Yasalish usulini izohlab bering.

4-Topshiriq: sifatlar qaysi so'z turkumi bilan bog'langan va gapdagi sintaktik vazifasini toping.

Ona tili mashg'ulotlarini ana shunday rivojlantiruvchi o'quv topshiriqlari, mashqlar va matn tahlillari yordamida olib boorish tizimli va izchil bilim olishga zamin hozirlaydi, ta'lim sifatini oshirib, o'quv- biluv faoliyatini tezlashtirishga yordam beradi. Bundan tashqari, morfologiyani puxta o'zlashtirish o'quvchi mustaqil va ijodiy tafakkur doirasini kengaytirib, so'zning turli shakllarini gap tarkibida qo'llash va bog'lanishli nutqda o'rinli ishlatish ko'nikmalarini hosil qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdurahmonov G'. Xo'jayeva D. Hozirgi o'zbek adbiy tili(akademik litseylar uchun darslik).-T.:O'qituvchi, 2003
2. Jamolxonov N. . Hozirgi o'zbek adbiy tili(akademik litseylar uchun darslik).-T.:O'qituvchi, 2005
3. Nurmonov A. O).-T.:O'qituvchi, 2005zbek tilshunosligi tarixi.-T.:O'zbekiston, 2002